

Jiří Kejř, *Právní Život v husitské Kutné Hoře*, Československá Akademie Véd, Sekce ekonomie, práva a filosofie, Právněhistorická knižnice, sv. 1, Praha 1958,

Praca dra Kejřa otwiera nową serię prac prawnohistorycznych, którą zainaugurowała Czechosłowacka Akademia Nauk. Obok istniejącego już od roku 1957 periodyku pt. *Právněhistorické Studie* jest to nowy dowód stałego rozwoju nauki historii prawa w ludowej Czechosłowacji, szczególnie w ośrodku praskim.

Kutna Hora należy do jednych z najciekawszych miast czeskich, nie tylko z uwagi na przepiękne, do dziś zachowane liczne zabytki, ale również z uwagi na jej przeszłość, wielkie znaczenie jako miasta górniczego (kopalnie srebra) i siedzibę mennicy królestwa czeskiego. Mimo tego Kutna Hora do czasu wydania pracy Kejřa nie doczekała się żadnego większego dzieła, omawiającego jej dzieje. Kejř podejmując swą pracę zwrócił uwagę przede wszystkim na bogate, do dziś zachowane Archiwum Miejskie w Kutnej Horze i na poważne znaczenie rozwoju prawa miejskiego i górniczego w tym mieście. Celem jego pracy stało się ukazanie bogactwa życia prawnego miasta w okresie husyckim na tle całokształtu dziejów, a więc w ścisłym powiązaniu z życiem politycznym i społeczno-gospodarczym. Z natury rzeczy nie jest to pełna monografia historyczna miasta z czasów husyckich, ale przede wszystkim praca prawnohistoryczna, w której elementy dziejów politycznych i gospodarczych miasta uwzględniane są wprowadzić szeroko, ale w zakresie ściśle interesującym badacza prawa. Zakres chronologiczny pracy wybrany został celowo z uwagi na zupełny dotąd brak prac dotyczących państwa i prawa Czech z tego okresu. Autor wykazał zresztą w swych innych pracach zainteresowanie tematyką czasów husyckich, był więc najlepiej przygotowany do podjęcia tego dzieła.

Praca podzielona została na cztery zasadnicze rozdziały. W pierwszym omówione są dzieje polityczne miasta, w drugim wybrane zagadnienia gospodarcze, w trzecim zagadnienia zarządu miastem i w czwartym rozdziale przedstawione zostało prawo cywilne ze szczególnym podkreśleniem zagadnień związanych z zagadnieniem spraw majątkowych.

Pierwszy rozdział omawia w sposób krótki, jasny, a przy tym sugestywny, dzieje miasta na przestrzeni pierwszej połowy XV w. Kutna Hora była w tym czasie największym i najważniejszym po Pradze miastem w państwie czeskim. Stąd też pochodziło jej wysokie uprzywilejowanie, a od *Maiestas Carolina* Kutna Hora obok Pragi, Wrocławia i Budziszyna zaliczana była do 4 tak zwanych wielkich miast królewskich. Nie dla kogo innego, jak dla Kutnej Hory wydał Wacław II w 1300 r. pierwszą kodyfikację prawa górniczego w Czechach pod nazwą *Ius regale Montanorum*. Kutną Horę łączyły też bardzo ściśle związki z górniczym miastem Iglawą. Do czasów husyckich miasto Kutna Hora było w większości swej niemieckie (i to nie tylko patrycjat, ale również górnicy i rzemieślnicy pracujący w mennicy). Okolice za to była czysto czeska. Skład narodowy miasta decydował o tym, że Kutna Hora stała się z początku ośrodkiem walk przeciw husytyzmowi, a antyhusyckie nastroje panowały w nim jeszcze przed zbrojnym wystąpieniem husytów. Kutna Hora odważała się nawet na stawianie oporu samemu królowi. W całej tej sytuacji miasta widzimy silne analogie z podobną sytuacją wielkich miast pruskich w Polsce w drugiej połowie XV w., szczególnie z Gdańskiem.

Mieszczanie Kutnej Hory prowadzili bezwzględną walkę z wyznawcami husytyzmu, a ulubionym ich okrutnym sposobem karania było zrzucanie do opuszczonych szybów. W Kutnej Horze gromadzili się uciekinierzy katolicy z innych miast, osiadając również w pobliskim klasztorze cystersów w Sedlcu. Z Kutnej Hory rozpoczął prowadzić walkę o tron Zygmunt Luksemburski i tu miał swoją siedzibę.

W 1421 r. doszło do zajęcia miasta przez husyckich Prażan, którzy ze względu na interesy gospodarcze nie zastosowali do miasta polityki odwetowej, lecz pozwalali na sprzedaż majątków i opuszczenie miasta tym, którzy nie chcieli przejść na husytyzm. Łagodne potraktowanie Kutnej Hory pozwoliło na utrzymanie dalszej produkcji srebra i monet.

Mieszczanstwo niemieckie Kutnej Hory skorzystało jednak z pierwszej sposobności, by na początku roku 1422 przejść na stronę Zygmunta Luksemburskiego, co wkrótce skończyło się spaleniem miasta przez wycofujących się Węgrów. Wraz z nimi uciekła z miasta większość niemieckich mieszczan i Kutna Hora stała się odtąd czeska. Po raz drugi jeszcze Kutna Hora ulega spaleniu w 1424 r., gdy z rąk Prażan przechodzi w ręce wojsk Żiżki. Wbrew jednak dotychczasowej literaturze, zwłaszcza niemieckiej, zniszczenia te nie były zupełne i miasto wkrótce zaludniło się z powrotem i rozpoczęło odbudowywać się. Tutaj w 30 latach XV w. zbierały się sejmiki czeskie, stąd szły poselstwa, między innymi do Polski, a Kutna Hora już przed Lipanami przeszła na stronę umiarkowanych. Ten zwięzły zarys dziejów miasta z czasów husyckich, przedstawiony na 52 stronach, oparty jest nie tylko na literaturze, ale i na źródłach, opatrzone jest licznymi przypisami, dotychczasowe poglądy przedstawione są krytycznie, a całość ujęta w nowy, własny sposób. Jest to niewątpliwie ważne dla dziejów miasta nowe opracowanie.

Rozdział ten opatrzone jest ponadto dwoma ekskursami, które stanowią już zupełnie oryginalne przyczynki analityczne do dziejów miasta. Pierwszy z nich dotyczy organizacji węglarzy, pracujących dla potrzeb Kutnej Hory i ich udziału w walkach husyckich, drugi omawia kutnohorską księgę miejską. Ekskursy te rozbijają niewątpliwie jednolitość konstrukcji całej pracy i byłoby rzeczą bardziej może właściwą umieścić pierwszy z nich na końcu książki, a drugi na początku pracy w rozdziale, który omawiałby podstawę źródłową pracy.

Kutna Hora posiadała swoje księgi co najmniej już od 1375 r., ale księgi te w czasach husyckich zaginęły, a zachowała się tylko księga pod nazwą *Liber hereditatum antiquus*, z lat 1424—1501, pisana w języku czeskim, która stanowi główne źródło pracy, a którą autor nazywa „drogocenną pamiątką husyckiego prawa”. Zachowała się również księga praw miejskich pod nazwą *Ius civile et montanorum*, pisana przez Jana z Gelnhausen. Stanowią one dziś ozdobę Archiwum Miejskiego w Kutnej Horze. Autor próbuje również rekonstruować inne księgi zaginione, a ilość ich jest według niego dowodem na to, że husyci cenili prawo i bynajmniej z nim nie zrywali.

W następnym, drugim rozdziale autor przedstawił niektóre wybrane zagadnienia problemów gospodarczych i społecznych. Nie stara się on tutaj bynajmniej przedstawić całości rozwoju gospodarczego miasta, jego warunków materialnych, narzędzi pracy, handlu itp. Interesuje go przede wszystkim zagadnienie, o ile husytyzm wpłynął na upadek gospodarczy Kutnej Hory, jak twierdziła dotąd literatura niemiecka, a o ile o tym upadku nie można mówić. Stwierdza więc przede wszystkim, że Kutna Hora przekroczyła swoje optimum gospodarcze już pod koniec XIV w., tak że upadek gospodarczy Kutnej Hory rozpoczął się jeszcze przed walkami husyckimi. Do trudności gospodarczych Kutnej Hory przyczynił się następnie w dużym stopniu Zygmunt Luksemburski, który wyciskał z miasta wielkie sumy pieniężne. Husyci dostali w swoje ręce Kutną Horę już spaloną i zbiedniałą i oni to próbowali, z dobrym zresztą skutkiem, zagospodarować ją, mimo że natrafili na wielkie trudności wobec ucieczki niemieckich specjalistów z kopalń srebra i mennicy. Pozwoliło to na nowy rozkwit Kutnej Hory w spokojniejszych czasach za Podjebradów i Jagiellonów. Dla udokumentowania swoich twierdzeń autor stara się na szeregu

problemów szczegółowych przedstawić zagadnienie stanu gospodarczego miasta. Analizy te przeprowadzane między innymi nad problemem jakości monety kutnohorskiej, cenach nieruchomości, zajęciach mieszczan dają duże bogactwo szczegółów, ilustrujących stan gospodarczy miasta. I tak np. spadek jakości monety kutnohorskiej w okresie husyckim nie przekroczył 21%. Ceny zaś nieruchomości, zwłaszcza domów nabywanych w okresie husyckim w latach 1424—1436, wzrastają, podczas gdy np. w Pradze było przeciwnie. Wszystko to świadczyłoby o tym, że okres husycki bynajmniej nie był okresem martwym ani okresem jakiejś katastrofy gospodarczej. Jest rzeczą ciekawą, że nieruchomości w mieście zaczęli nabywać również członkowie wojsk husyckich, którzy w dodatku zakupywali przeważnie większe obiekty. Zjawisko to narastało w czasie; im bliżej bitwy pod Lipanami, tym transakcji tych było więcej. Ten objaw bogacenia się biednych dotąd przedstawicieli wojsk husyckich świadczy o ich ciężeniu do mieszczaństwa i o postępującym rozkładzie tych wojsk.

Ciekawe wyniki również otrzymuje autor przy rozpatrywaniu zajęć mieszkańców Kutnej Hory. Pokazuje się, że 25% wzmianek dotyczy górników, hutników i mincerzy, a reszta rzemiosła w poważnym stopniu pracuje również na potrzeby kopalnictwa. Z tych grup ludności najwięcej i najdrożej kupowali nieruchomości kupcy rudy (*Erckaufer*) i mincerze, potem kramarze i urzędnicy miejscy. Cechów w tym czasie było w Kutnej Horze 19, a cechmistrzów 59. Wszystkie te dane świadczą o rozwoju dalszym podstawowych dla miasta zajęć.

Najuboższymi byli w mieście właściwi górnicy (*haviři*). Przedstawiciele ich nigdy nie zasiadali w radzie miejskiej. Nic też dziwnego, że panowało wśród nich niezadowolone i że w 1443 r. pozwolono im na utworzenie cechu górniczego (bractwa), którego głównym celem była pomoc socjalna i strzeżenie jakości wykonywanej roboty.

Ciekawym zagadnieniem była sprawa sytuacji niemieckich mieszczan, którzy zbiegli z Kutnej Hory w 1422 r. i osiedlili się najwięcej w Igławie, we Wiedniu i Zytawie. Nie uznawali oni przemian prawnych dokonanych w mieście, zwłaszcza konfiskat majątkowych. Sprawa ich aktualna była jeszcze w 1437 r., kiedy doszło do kompromisu pomiędzy Zygmuntem Luksemburskim a miastami czeskimi. Otrzymały one od króla przywilej, że nie będą zmuszane do przyjmowania zbiegów, ani do zwrotu ich majątków. Jedynie inaczej potraktowano górników, którzy jako specjaliści byli konieczni do pracy w kopalniach i którym już w latach 1433/4 pozwolono wracać do Kutnej Hory. Od 1437 r. mogli pozostać katolikami, a nawet mogli wykupić swe dawne posiadłości za część ceny. Sprawa ta była aktualna jeszcze później, gdyż w 1454 r. wydano bardzo dokładne postanowienia, omawiając różne przypadki wykupu posiadłości, względnie zwrotu zbiegom odpowiedniego ekwiwalentu pieniężnego. Pomimo jednak częściowego powrotu niemieckich górników, Kutna Hora była odtąd już stale w swej większości czeska. Dane przytoczone przez autora w całym tym rozdziale są doskonałą ilustracją przemian społecznych, dokonywających się w czasach husyckich w Kutnej Horze, kiedy to po wypędzeniu i zbiegostwie mieszczaństwa niemieckiego, dość szybko zaczęło się wytwarzać nowe mieszczaństwo czeskie z czeskim patrycjatem na czele. Kutna Hora, wbrew pierwotnym hasłom radykalnego skrzydła husyckiego, wróciła do formy typowej dla feudalnego miasta. Świadczyło to oczywiście o sile prawidłowości społeczno-gospodarczych, rządzących wówczas społeczeństwem feudalnym na tym etapie rozwoju. Rozdział ten opracowany jednak na dość fragmentarycznych źródłach, nie z winy autora, nie mógł dać zawsze jasnego obrazu całości rozwoju gospodarczo-społecznego miasta.

W rozdziale trzecim autor zastanawia się nad zmianami, jakie miały miejsce w zarządzie i administracji miejskiej w okresie husyckim. W okresie uznania przez Kutną Horę po 1421 r. zwierzchnictwa Pragi, po przyjęciu tzw. czterech artykułów i wypowiedzeniu posłuszeństwa Zygmunтови Luksemburskiemu, Kutna Hora znalazła się pod opieką samej Pragi. Praga występowała w stosunku do niej w charakterze i w zastępstwie panującego. Prażanie mianowali mincmistrzów i pobierali należną dawniej królowi z kopalń srebra urbure. Sytuacja zmieniła się, gdy doszło do wykonywania nad miastem kondominium przez wojska Taborytów i Sierotek. Wojska te głosiły, że władzę zwierzchnią nad miastem wykonują z łaski Bożej, oni też mianowali radę miejską i decydowali o rozdawnictwie nieruchomości. Jest rzeczą ciekawą, że powoływano wtedy dwóch mincmistrzów naraz, podobnie zresztą jak i dwóch burmistrzów. Prawdopodobnie jeden z nich był mężem zaufania Taborytów, a drugi Sierotek. Rządy husyckie w mieście zachowały, jak z tego widać, miejską radę jako organ władzy z burmistrzem na czele, zmieniającym się co miesiąc. W tym względzie nie stworzono niczego nowego. Jedynie zmieniono herb miasta przez dodanie w nim kielicha.

Rozdział czwarty poświęcony jest głównie prawu cywilnemu i jego zasadom w okresie husyckim w Kutnej Horze. Autor nie przedstawia w nim oczywiście całego systemu, lecz dokonuje świadomego wyboru tych zagadnień prawa cywilnego, które w jakiś sposób dotyczą zagadnień majątku nieruchomego, gdyż zagadnienia te były w okresie husyckim szczególnie aktualne. Ograniczoność zresztą materiału źródłowego zmusza autora do poczynienia tego wyboru by na nim śledzić przemiany, jakie poczynił husytyzm w prawie miejskim. Omówione więc tu zostało prawo osobowe, prawo małżeńskie i rodzinne, opieka nad sierotami, prawo rzeczowe, zobowiązania i prawo spadkowe. Poświęcono też krótki ustęp prawu procesowemu.

W dodatkach do pracy pomieścił autor szereg materiałów źródłowych, w tym wypiski zagubionych ksiąg miejskich Kutnej Hory, dekret gminy Kutnej Hory z 1433 r. o prawach cudzoziemców, dekrety miejskie do cechów, ubrmańskie orzeczenie z 1437 r. w sporze między starymi i nowymi górnikami, przywilej króla Jerzego dla węglarzy Kutnej Hory z 1463 r. Przy tym ostatnim dokumencie brak jest objaśnienia na początku daty dokumentu. Brak ich tak samo w dodatku I i III.

W pracy brakuje nam jeszcze jakiegoś podsumowania całości, które zebrałoby w jedną całość myśli autora, rozrzucone w poszczególnych rozdziałach i które pozwoliłoby na dalsze uogólnienia w stosunku do roli husytyzmu w przemianach społecznych Kutnej Hory oraz jej prawa. Praca dra Kejřa jest niewątpliwie bardzo cennym wkładem do znajomości historii prawa miejskiego w czasach husyckich w Czechach, a swą sumiennością naukową, dokładnością i bystrością spostrzeżeń zasługuje na poważne uznanie każdego historyka prawa.

ZDZISŁAW KACZMARCZYK (Poznań)

Margaret Hasluck, *The Unwritten Law in Albania*, edited by J. H. Hutton, Cambridge, at the University Press, 1954, s. XV+285+1 mapa.

Zmarła Margaret Hasluck, z pochodzenia Szkotka, przebywała 13 lat w Albanii aż do inwazji włoskiej w 1939 r., poświęcając się wyłącznie studiom folkloru albańskiego. Wybudowała sobie dom w jednej miejscowości, ale wędrowała stale, szczególnie w górskiej okolicy północnej. W ten sposób zebrała wielkie materiały, do których wszakże opracowania przystąpiła zbyt późno, gdy już była śmiertelnie